

УПОВНОВАЖЕНИЙ

Верховної Ради України з прав людини

вул. Інститутська, 21/8, м. Київ, 01008, тел. (044) 298-70-33 E-mail: hotline@ombudsman.gov.ua

Міністерство юстиції України

Офіс Генерального прокурора
(до відома)

ПОДАННЯ

Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини

(згідно з частиною 3 статті 15 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»)

Права і свободи людини і громадянина закріплено у Розділі II Конституції України та, відповідно до статті 22 Основного Закону України, не є вичерпними, гарантуються і не можуть бути скасовані.

Відповідно до статті 3 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» Уповноважений здійснює парламентський контроль за додержанням конституційних прав і свобод людини і громадянина, метою якого є:

захист прав і свобод людини і громадянина, проголошених Конституцією України, законами України та міжнародними договорами України;

додержання та повага до прав і свобод людини і громадянина у відносинах, що виникають між юридичними особами публічного та приватного права, а також фізичними особами, які перебувають на території України, у випадках, передбачених окремим законом;

запобігання порушенням прав і свобод людини і громадянина або сприяння їх поновленню;

сприяння приведенню законодавства України про права і свободи людини і громадянина у відповідність до Конституції України, міжнародних стандартів у цій сфері.

Статтею 28 Конституції України визначено, що ніхто не може бути підданий катуванню, жорстокому, нелюдському або такому, що принижує його гідність, поводженню чи покаранню.

У статті 2 Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження і покарання передбачено, що жодні виключні обставини, якими б вони не були, стан війни чи загроза війни, внутрішня політична нестабільність чи будь-який інший надзвичайний стан не можуть бути виправданням катувань.

Мною, у межах здійснення парламентського контролю за додержанням конституційних прав і свобод людини та виконання функцій національного превентивного механізму (далі – НПМ), на підставі статей 13 та 19¹ Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини» та відповідно до Факультативного протоколу до Конвенції проти катувань та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження та покарання, виявлено грубі порушення прав людини у діяльності державної установи «Білоцерківська виправна колонія (№ 35)» (далі – виправна колонія, установа), в якій на час відвідування групою НПМ, у період з 18 по 19 березня 2026 року, утримувалась 470 осіб.

Слід зазначити, що у межах процесу вступу України до Європейського Союзу (далі – ЄС) країна продовжує активну роботу над дорожніми картами у сферах верховенства права, реформи державного управління та функціонування демократичних інституцій, які визначають основні напрями реформ, цілі та етапи виконання у ключових сферах, для забезпечення поступового наближення законодавства, інституцій та практик країни-кандидата до стандартів ЄС.

Затверджені дорожні карти у сфері верховенства права та основоположних прав є необхідною умовою для переговорів про членство України в ЄС у межах виконання Кластера 1 «Основи процесу вступу до ЄС» (The fundamentals of the accession process).

Кластер 1 складається з розділу 23 «Судова влада та основоположні права», який передбачає впровадження заходів для усунення порушень, виявлених Європейським комітетом із запобігання катуванням та нелюдському або такому, що принижує гідність, поводженню чи покаранню (далі – Європейський комітет), а також порушень, щодо яких ухвалено рішення Європейським судом з прав людини. Крім того, розділ 23 передбачає заходи з попередження катувань та жорстокого поводження, а також спрямований на посилення гарантій дотримання прав людини в діяльності органів державної влади, зокрема в пенітенціарній системі.

Невиконання заходів, викладених у вищезазначеному стратегічному документі, який визначає ключові реформи та трансформації у відповідних сферах, перешкоджатиме вступу України до ЄС.

Однак, у пенітенціарних установах продовжують мати місце порушення прав людини, про які йдеться у доповідях за результатами візитів Європейського комітету в Україну.

Так, частиною 1 статті 115 Кримінально-виконавчого кодексу України (далі – КВК України), правилом 10 Мінімальних стандартних правил поводження з в'язнями та пунктом 18.1 Європейських пенітенціарних правил (далі – ЄПП) передбачено, що норма жилої площі на одного засудженого не може бути меншою 4 м².

Проте під час відвідування установи групою НПМ встановлено, що в окремих житлових приміщеннях зазначені вище вимоги не дотримуються.

Зокрема, на момент відвідування у житловому приміщенні № 6 дільниці соціальної реабілітації, у якому облаштовано 11 спальних місць, площа

приміщення складала 31 м², тобто, фактична площа на одного засудженого складала 2,8 м².

Також порушення норм площі встановлено у житловому приміщенні № 2 дільниці соціальної реабілітації, відділеннях соціально-психологічної служби (далі – відділення СПС) № 13, № 14 та камерних приміщеннях дисциплінарного ізолятора установи (далі – ДІЗО) № 5, 6 та 8.

У пункті 13 доповіді Європейського комітету зазначено, що проблема із переповненим житлових приміщень призводить до негігієнічних умов, постійної відсутності приватності, перезавантаження медичних служб та інфраструктури установи.

Окрім цього, така ситуація виступає приводом до подання чергових заяв проти України до Європейського суду з прав людини.

Так, у справах «Яковенко проти України» (Yakovenko v. Ukraine) (заява № 15825/06 від 26.04.2006) та «Кулік проти України» (Kulik v. Ukraine) (заява № 34515/04 від 04.09.2004) зазначено про неналежні умови утримування в місцях несвободи, а саме недостачу площі у житлових приміщеннях.

За цих підстав Європейський суд з прав людини постановив, що у зв'язку з матеріально-побутовими умовами порушено статтю 3 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод та призначено виплати значних сум коштів в якості моральної компенсації.

Під час відвідування виправної колонії групою НПМ зафіксовано, що у секторі для тримання осіб, взятих під варту, ув'язнений К. утримується у камерному приміщенні один понад п'ять років.

Слід зазначити, що у 21 Загальній доповіді [СРТ/Inf (2011) 28] Європейський комітет зазначає, що одиночне ув'язнення може мати надзвичайно руйнівні наслідки для психологічного, соматичного та соціального здоров'я для утримуваних осіб. Окрім цього, таке тримання може створювати умови для навмисного жорстокого поводження з ув'язненими.

У Мінімальних стандартних правилах Організації Об'єднаних Націй щодо поводження з в'язнями (далі – Правила Нельсона Мандели) передбачено, що практика тривалого або безстрокового одиночного ув'язнення повинна бути заборонена, оскільки вона прирівнюється до катування чи іншого жорстокого, нелюдського або такого, що принижує гідність, поводження чи покарання.

Відповідно до вимог правил № 43, 44, 45 Правил Нельсона Мандели, одиночне ув'язнення означає тримання в ізоляції протягом 22 годин чи більше доби без будь-якого контакту з іншими людьми. Тривале одиночне ув'язнення визначається як ізоляція, що триває понад 15 діб поспіль.

У той же час, застосування одиночного ув'язнення допускається лише у виняткових випадках, як крайній захід, на якомога короткий строк (повний текст Правил Нельсона Мандели за доступним посиланням: https://digitallibrary.un.org/record/816764?ln=en&utm_source=chatgpt.com&v=pdf).

На зовнішній стороні дверей камерних приміщень ДІЗО, приміщень камерного типу (далі - ПКТ) та сектору для тримання осіб, взятих під варту

розміщені поіменні картки із зазначенням інформації про кримінальні правопорушення, скоєні особами, які знаходяться в цих камерних приміщеннях.

Європейський комітет у пункті 52 доповіді Уряду України за наслідками візиту до України [СРТ/Inf (2020) 40] зазначає, що слід зупинити таку практику, оскільки вона служить лише для стигматизації та ускладнення стосунків між засудженими та працівниками установи.

У порушення вимог пункту 4 розділу IV Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у слідчих ізоляторах, виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2025/5, а також вимог правила 18.2 ЄПП, камерні приміщення ДІЗО (ПКТ) та сектору для тримання осіб, взятих під варту, не обладнано сигналізаційною системою виклику, яка дозволяє засудженим негайно встановлювати контакт із персоналом.

Відсутність сигналізаційної системи виклику позбавляє можливості утримуваних осіб повідомляти персоналу установи про виникнення позаштатних ситуацій.

У порушення вимог статей 7, 102, 104 КВК України та Порядку організації роботи з профілактики та попередження самогубств серед засуджених, осіб, взятих під варту, які тримаються в установах виконання покарань та слідчих ізоляторах, затвердженому наказом Міністерства юстиції України від 27 березня 2023 року № 1126/5, з боку керівництва установи недостатньо уваги приділяється профілактиці випадків самогубств і самоушкоджень. Як наслідок, згідно звітних даних, тільки у 2026 році у виправній колонії засудженими вчинено два випадки самоушкодження та один випадок самогубства.

Зазначене свідчить про порушення вимог статті 2 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, яка гарантує право на життя, і зобов'язує державу вживати заходів для профілактики та попередження самогубств серед осіб, які перебувають під контролем держави.

Відповідно до вимог пункту 2 розділу II Правил внутрішнього розпорядку слідчих ізоляторів Державної кримінально-виконавчої служби України, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 14.06.2019 № 1769/5 (далі – ПВР СІЗО), в усіх камерах де перебувають ув'язнені, вивіщується наочна інформація із зазначенням номерів телефонів «гарячих ліній», поштових та електронних адрес Міністерства юстиції України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини, Європейського суду з прав людини, Державного бюро розслідувань, Офісу Генерального прокурора, обласної і окружної прокуратур, Департаменту, міжрегіонального управління, а також регіонального центру з надання безоплатної правничої допомоги.

Однак, під час відвідування камерного приміщення № 4 сектору для тримання осіб, взятих під варту, представниками групи НПМ зафіксовано відсутність будь-якої наочної інформації.

Зазначене також суперечить вимогам правила 99 (с) ЄПП, згідно з яким ув'язнені, за відсутності спеціальної заборони, встановленої судовою інстанцією в конкретній справі на конкретно визначений термін, мають право доступу до

книг, газет та інших засобів інформації.

У ході опитування, яке здійснювалося за відсутності третіх осіб та за умов, що виключає можливість прослуховування чи підслуховування, засуджені скаржилися на неправомірні дії адміністрації установи щодо порушення їх прав на належні умови тримання.

Зокрема, відповідно до вимог пункту 2 розділу II Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5 (далі – ПВР УВП), засуджені мають право придбавати за власний рахунок або рахунок родичів для загального користування холодильники з розрахунку не менше двох на одне відділення СПС.

Під час бесід із засудженими встановлено, що у них та їхніх родичів наявна можливість придбати холодильник для загального користування, однак з боку адміністрації установи для реалізації цього права створюються штучні перешкоди через нібито значну витрату коштів за спожиту установою електроенергію.

Таким чином, у відділеннях СПС у користуванні засуджених відсутні холодильники, що може призвести до псування продуктів харчування та створює небезпеку отруєнь продуктами харчування через порушення умов їх зберігання.

Під час відвідування відділень СПС та конфіденційного спілкування із засудженими представниками групи НПМ встановлено, що у житлових приміщеннях для засуджених відсутні електричні розетки, що позбавляє можливості останніх реалізувати своє право на користування побутовим електровентилятором, телевізором, цифровим ефірним тюнером T2 та DVD-програвачем у житловій секції та є порушенням вимог пункту 2 розділу II ПВР УВП.

Окрім цього, адміністрація виправної колонії використовує практику хаотичного вимкнення світла в гуртожитках установи у денний час без складання відповідних графіків або попереднього інформування засуджених про відключення світла, що призводить до швидкої несправності електроприладів, якими засудженим надано право користуватися відповідно до пункту 2 розділу II ПВР УВП.

У деяких камерних приміщеннях установи встановлено неналежний рівень природного освітлення.

Так, у камерному приміщенні № 5 ПКТ зафіксовано показник природного освітлення на рівні 5,4 lux, при тому, що згідно додатку Ж «Нормативні показники освітлення приміщень житлових будівель», ДБН В.2.5-28:2018 «Природне і штучне освітлення», затверджених наказом Міністерства регіонального розвитку, будівництва та житлово-комунального господарства України від 03.10.2018 № 264, освітленість робочих поверхонь спальних, житлових кімнат має складати 150 lux.

Також недостатній рівень природного освітлення зафіксовано у камерному приміщенні № 8.

У порушення вимог Норм забезпечення духова кімната дільниці соціальної реабілітації, перебуває у неналежному санітарно-гігієнічному стані та потребує проведення ремонтних робіт.

Також у зазначеному приміщенні відсутні шторки, необхідні для усамітнення ув'язнених, що порушує вимоги статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, а також правила 19.3 ЄПП.

Окрім цього, у житлових приміщеннях дільниці соціальної реабілітації встановлено порушення вимог статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод, що гарантує право на повагу до приватного життя.

Так, ліжка у деяких житлових приміщеннях, в яких проживають засуджені, розташовані впритул одне до одного, що не забезпечує останнім особистого простору та порушує правило 18.1 ЄПП (Рекомендація № R (2006)2 Комітету Міністрів держав-учасниць).

Під час відвідування групою НППМ установи встановлено, що у житлових приміщеннях здійснюється цілодобове відеоспостереження за особами, які утримуються у дільниці посиленого контролю та секторі для осіб, які видані (екстрадовані) Україні для їх притягнення до відповідальності чи подальшого відбування покарання.

Європейський комітет у своїх доповідях постійно наголошує, що застосування цілодобового відеоспостереження у житлових або камерних приміщеннях суттєво порушує право на приватне життя і робить увесь режим ще більш тяжким.

Окрім цього, у справі «Van der Graaf against the Netherlands» (заява № 8704/03) Європейський суд з прав людини визначив, що цілодобове відеоспостереження у камерних приміщеннях за ув'язненими та засудженими, являється порушенням вимог статті 8 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод.

Статтю 8 КВК України передбачено, що засуджені мають право на оплачувану працю згідно із законодавством про працю. Дана норма стосується і тривалості робочого дня, який відповідно до вимог статті 50 Кодексу законів про працю України не може перевищувати 40 годин на тиждень.

У ході відвідування групою НППМ встановлено, що в установі окремі засуджені працюють більше 40 годин на тиждень, що є порушенням вимог статті 52 Кодексу законів про працю України (далі – КЗпП України), статті 119 КВК України та пункту 4.1 Інструкції про умови праці та заробітну плату засуджених до обмеження волі або позбавлення волі, затвердженої наказом Міністерства юстиції України від 07.03.2013 № 396/5.

Під час опитування засуджених, здійсненого за відсутності третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, які залучаються в установі для виконання робіт з господарського обслуговування, встановлено, що у деяких з них тривалість робочого тижня складала значно більше 40 годин, однак доплата за понаднормову працю їм не нараховувалася.

Строкові трудові договори, які укладаються із засудженими, не містять відомостей про конкретне робоче місце засудженого, умови та характер

виконуваної роботи, наявність шкідливих чи небезпечних факторів, режим робочого часу, порядок надання відпочинку та відпусток, що суперечить статті 29 КЗпП України.

Також у наданих строкових трудових договорах не вбачається належного забезпечення гарантій мінімального розміру оплати праці, передбаченого статтею 95 КЗпП України, що фактично призводить до виплати заробітної плати у розмірах, які не відповідають обсягу виконаної роботи.

Під час відвідування представниками групи НПМ встановлено випадок системного працевикористання засудженого без виплати грошової винагороди. Зокрема засуджений Л., який виконує функції з доставки їжі до дільниці карантину, діагностики і розподілу, задіяний до роботи на постійній основі, однак заробітної плати не отримує через неможливість його офіційного працевлаштування у зв'язку з відсутністю паспорта громадянина України.

З огляду на регулярне працевикористання зазначеного засудженого така діяльність не може кваліфікуватись як роботи з благоустрою місць позбавлення волі (відповідно до вимог частини 5 статті 118 КВК України) та має ознаки примусової праці.

Під час відвідування виправної колонії зафіксовано порушення вимог охорони праці, яке полягало у виконанні засудженими виробничих завдань без проведення відповідних інструктажів, атестації робочих місць та належного забезпечення засобами індивідуального захисту, що суперечить вимогам Закону України «Про охорону праці» та Порядку проведення атестації робочих місць за умовами праці, затверджених постановою Кабінету Міністрів України від 01.08.1992 № 442.

У ході аналізу службової інформації групою НПМ встановлено значне робоче навантаження на персонал виправної колонії.

Під час спілкування з працівниками установи зафіксовано, що молодші інспектори відділу нагляду і безпеки виправної колонії несуть службу за графіком «доба через дві доби», тобто перебувають на службі протягом 24 годин поспіль. Усе це, в свою чергу, призводить до синдрому постійної втоми, емоційного виснаження та негативно впливає на взаємовідносини між засудженими та персоналом.

Європейський комітет у доповіді за наслідками візиту до України у період з 16 по 27 жовтня 2023 року [СРТ/Inf (2024) 20] рекомендував вжити заходів для суттєвого збільшення кількості персоналу у пенітенціарних установах з метою посилення присутності персоналу служб охорони і нагляду. Також Європейський комітет відмічає, що недостатня кількість персоналу може лише збільшити ризик насильства та залякування між засудженими.

Європейський комітет також вважає, що існуюча система позмінної роботи, є недосконалою за своєю суттю і негативно впливає на професійні стандарти.

У порушення вимог Порядку визначення ступеня виправлення засудженого, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 19 січня 2023 року № 294/5, посадовими особами установи допускається формальний підхід до реалізації підсистеми «Касандра».

Під час спілкування із засудженими, проведеного за відсутності третіх осіб та за умов, що виключають можливість прослуховування чи підслуховування, деякі опитані особи повідомили, що вони не володіють інформацією щодо порядку та процедури, за якими проводиться визначення ступеня їх виправлення з урахуванням оцінки ризиків вчинення повторного кримінального правопорушення.

Відповідно до Положення про Комісію з розгляду скарг на неналежні умови тримання в установах для попереднього ув'язнення та установах виконання покарань, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 31.12.2024 № 1549, Департаментом з питань виконання кримінальних покарань утворено Комісію з розгляду скарг на неналежні умови тримання в установах для попереднього ув'язнення та установах виконання покарань (далі – комісія).

Завданням комісії є розгляд звернень осіб, взятих під варту, засуджених, членів їх сімей або близьких родичів та захисників (адвокатів) на неналежні умови тримання в установах з метою поновлення порушених прав.

Під час відвідування установи та проведення спілкування із засудженими представниками групи НППМ зафіксовано, що більшість із засуджених не володіють інформацією про існування зазначеної комісії та можливість направлення до неї звернень про неналежні умови тримання.

Окрім цього, контактна інформація, за якою засуджений, член його сім'ї або близький родич, можуть звернутися до комісії із заявою про встановлення факту та/або строку тримання в неналежних умовах, у відділеннях СПС відсутня.

Представниками групи НППМ позитивно оцінюється утворення комісії як механізму реагування на скарги щодо неналежних умов тримання та забезпечення належного контролю за дотриманням прав людей в установах виконання покарань, водночас недостатня поінформованість засуджених про можливість направлення звернень до комісії зменшує ефективність її діяльності та обмежує потенціал у сфері захисту прав людини.

На підставі викладеного, з метою усунення виявлених порушень прав і свобод людини і громадянина, обумовлених діями або бездіяльністю персоналу установи, а також приймаючи до уваги те, що:

відповідно до статті 15 Закону України «Про центральні органи виконавчої влади», міністерство у межах своїх повноважень, на основі і на виконання Конституції та законів України, актів Президента України та постанов Верховної Ради України, прийнятих відповідно до Конституції та законів України, актів Кабінету Міністрів України видає накази, які підписує міністр;

відповідно до підпункту 2⁷ пункту 3 Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 2 липня 2014 року № 228, Міністерство юстиції України забезпечує контроль за дотриманням прав людини і громадянина, вимог законодавства щодо виконання і відбування кримінальних покарань, реалізацією законних прав та інтересів засуджених та узятих під варту осіб,

керуючись статтею 101 Конституції України, статтями 13, 15, 16, 22 Закону України «Про Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини»,

ВИМАГАЮ:

1. Розглянути подання та вжити заходів, спрямованих на усунення порушень, виявлених у державній установі «Білоцерківська виправна колонія (№ 35)», а також забезпечити належний контроль за виконанням адміністрацією рекомендацій, викладених у звіті, що додається.

2. Внести зміни до Правил внутрішнього розпорядку установ виконання покарань, затверджених наказом Міністерства юстиції України від 28.08.2018 № 2823/5, та Порядку використання технічних засобів нагляду і контролю у виправних та виховних колоніях Державної кримінально-виконавчої служби України, затвердженого наказом Міністерства юстиції України від 26.06.2018 № 2025/5, та врегулювати застосування відеоспостереження таким чином, щоб його використання у житлових і камерних приміщеннях було дозволене лише у виняткових випадках, передбачених підвищеним ризиком для безпеки осіб або можливістю завдання шкоди самому собі, іншим засудженим чи персоналу установи.

3. Внести зміни до відповідних нормативно-правових актів з метою виключення з поіменних карток, що розміщуються на зовнішній стороні дверей камерних приміщень ДІЗО (ПКТ) установи, інформації про статті Кримінального кодексу України, за якими особу засуджено, а також відомостей про її схильність до протиправних дій.

4. У спосіб, передбачений чинним законодавством, вжити заходів щодо притягнення винних службових осіб до відповідальності.

5. Про результати розгляду подання та вжиті заходи повідомити мене у місячний строк.

Звертаю увагу, що відмова органів державної влади, органів місцевого самоврядування, об'єднань громадян, підприємств, установ, організацій незалежно від форми власності, їх посадових і службових осіб від співпраці, а також умисне приховування або надання неправдивих даних, будь-яке незаконне втручання в діяльності Уповноваженого з метою протидії передбачають відповідальність згідно з чинним законодавством.

Додатки:

1. Звіт за результатами відвідування державної установи «Білоцерківська виправна колонія (№ 35)» на 12 арк. в 1 прим;

**Уповноважений Верховної Ради
України з прав людини**

Дмитро ЛУБІНЕЦЬ

Михайло ГРИГОРОВ (050)-967-95-51

